

Stendhal és a francia realizmus

Ahhoz képest, hogy eleinte én utáltam a legjobban, fél évre rá, hogy Fehér Ló megjelent a szobámban, és komplett gasztronómiai előadást tartott nekem a száraz zsömlékről, én voltam az osztály egyik kitűnője irodalomból. A tanárnő gyakran csóválta is a fejét, és a szememre vetette, hogy Ló igazán meglátogathatott volna előbb is.

Előremenetelemben ne keressen senki csalást vagy természetfeletti képességet – egyszerűen arról volt szó, hogy Fehér Ló, a pegazus, néha felbukkant a semmiből, és miközben a külön neki félretett csokit majszolta, elcsevegett velem helyesírási szabályokról és neves írókról. Néhanapján kirándulni vitt, az út végén pedig mindig beugrottunk egy pillanatra a végtelen legelőkön álló kis, hívogatóan piros tetejű házba, befaltunk egy pár uborkás szendvicset, és beszélgettünk Fehér Lóné született Pej Kancával és a két égedelem rossz kiscsikóval. Egy-egy ilyen kiruccanás után mindketten éreztük, hogy soha többé nem felejttem el, ki volt Lenszkij vagy éppen Rastignac. Házi dolgozataimat Ló általában láttamozta, a tanárnő mosolyogva bólintott, ha meglátta az aláírást a beadandó fogalmazásokon, Ló olyan volt, mint afféle külön tanár, nem számított puskázásnak a segítsége.

Jó étvágú barátomnak egyetlenegy idegesítő tulajdonsága volt: szerette felettébb érzékelhető módon érzékeltetni velem, mennyivel többet tud nálam.

Így történt ez azon a délutánon is, amikor éppen a francia realizmussal, azon belül pedig Stendhal *Vörös és feketéjével* kínlódtam. Fél éve ez volt az egyetlen kötelező olvasmány, amit bárhogy próbáltam, nem bírtam elolvasni. Mikor végül feladtam a küzdelmet, valahol a regény közepe felé jártam; gyorsan hátralapoztam, átfutottam az utolsó fejezetet, és annak alapján megpróbáltam valami elemzésfélét rittyenteni. Meddő kísérlet volt. Kétpercenként felálltam, ittam egy pohár vizet, aztán ettem valamit, aztán kinyitottam az ablakot, aztán becsuktam, aztán kimentem ellenőrizni, hogy lejárt-e már a mosógép – és mire visszaértem, Ló már ott állt az íróasztalomnál, és élénk érdeklődéssel szemlélte a papírra vetett fogalmazáscímet és a nevemet.

- Eddig nagyon érdekfeszítő – mondta üdvözlés helyett. - Kíváncsi vagyok a folytatására. Mennyi időbe került, mire ezt kiszenvetted magadból?

- Nagyjából félórája ültem le – csuktam be magam mögött az ajtót.

- Hmm. Ezek szerint a téma nem keltette fel a te érdeklődésedet... Még szerencse, hogy fél éve ismerlek, és így adhatok egy-két tanácsot. Kezdeném azzal, hogy más szempontból közelítsd meg a dolgot, mint ahogyan eddig próbáltad, mit szólnál például a pozitivista szempontokhoz, egy kis pszichoanalízissel megspékelve?

Ez volt az a pont, ahol legszívesebben hozzávágtam volna valamit. Máig sem értem, hogy miért nem tettem meg. Ehelyett inkább megkérdeztem:

- Nem kérsz egy kis pörkölt diót?

- De igen – vágta rá Ló, és ezzel együtt eltűnt a tudálékos kifejezés az arcáról. Fellelegeztem, és előkotortam egy zacskó ropogtatnivalót. Egy-két pillanat gondolkodás után előkotortam a másik zacskót is: ismertem már Ló gyomrának kapacitását, épp olyan volt, mintha a mesebeli feneketlen kutat próbáltam volna betemetni.

Nemsokára csak a pörkölt dió jellegzetes ropogása hallatszott Ló fogai között.

- Szóval, mi van azokkal a pozitivista szempontokkal?

Ló kihúzta az orrát a zacskóból.

- Az csak annyit jelent, hogy megvizsgálod, miért pont akkor, ott, abban a helyzetben és miért pont ilyennek írta Stendhal a *Vörös és feketét*. Tudod, volt egy francia pasas, úgy hívták, hogy Hippolyte Taine, aki azt találta ki, hogy az ember tetteit, vagyis azt, hogy ő kicsoda, az határozza meg, hogy milyen családból származik, és hogy akkor éppen milyen élethelyzetben van. Vagyis, ha te nem Richter Dóri lennél Budapestről, hanem egy huszadik századi francia kisasszony, akkor valószínűleg teljesen másképpen állnál hozzá a francia irodalomhoz. Ezt hívják miliőelméletnek.

Elgondolkodtam.

- Ebben van valami.

- Persze, azért ez nem teljesen így van – tette hozzá Ló sietve, és még egy adag diót tömött a szájába. - De erről az oldalról is megközelíthető egy-egy mű, és te gyakorlatias típus vagy, Dóri, szereted elhelyezni a dolgokat a maguk helyén. Szóval, érdemes megnézni Stendhal életrajzát, mielőtt elkezdenéd az elemzést. És mondok neked valamit: el fogsz csodálkozni.

Fellapoztam az életrajzot, és beleolvastam.

- Nincs itt semmi csodálkoznivaló – néztem fel. - Átlagos.

- Gondolkozz csak egy kicsit.

Megint felment bennem egy pillanatra a pumpa, de visszanyomtam. Ismé megnéztem az életrajzot.

- Semmi...

- Kinek az életrajzát olvasod? Nem szerette az apját, örült karrierista volt ifjúkorában, eszményítette Napóleont...

Hirtelen megértettem, mire célzott Ló.

- Szóval arra gondolsz, hogy nagyon sok a hasonlóság Julien Sorel és az író között?

Ló elégedetten biccentett, és lenyelte az utolsó falatot.

- Magam sem mondhattam volna szebben. Csak éppen Henri Beyle, vagy Stendhal, vagy nevezd további százhetven írói álnevének bármelyikén, ahogy tetszik, kicsit pozitívabb véget ért, mint az általa megalkotott főhős. Ha egymás mellett vizsgáljuk kettejük pályájának ívét, azt mondhatjuk, Stendhal olyan, mint a dombocska, Julien pedig olyan, mint a jéghegy, felemelkedik a semmiből, hatalmas karriert fut be seperc alatt, aztán olyan gyorsan vissza is bukik a semmibe.

- Ez tetszik. Lediktálnád?

- Boldogan. Ha egymás mellett vizsgáljuk... Egyébként – lendült bele a magyarázatba Ló –, ha a következő szempontod... kettejük pályájának ívét... leírtad? Innen már emlékszel, nem? ...szóval, a következő szempontod lehetne maga a realizmus. Julien Sorel ugyanis tipikus életutat jár be, na jó, talán annyira nem tipikus, de bárkivel megeshetett volna a korabeli Franciaországban. Emlékszel még Hoffmannra?

- Élénken – bólogattam.

- Akkor nyilván arra is emlékszel, hogy Hoffmann ugyanazt a valóságot írja le *Az arany virágcserepben*, mint amit Stendhal a saját művében... és mégis óriási a különbség! Még ha csak a kosztot nézzük, akkor is. Julien is eszik, de Stendhal konyhája közel sem olyan, mint az a mesésen finom, mennyei illatú...

- Ló!

- ...omlós, mégis ropogós...

- Ló!

- ...szinte érzed, ahogyan elolvad a szágban...

- Ló!

Ló kinyitotta a szemét.

- Bocs, kicsit elkalandoztam. Mindegy. Azt akartam mondani, hogy már az almás pite minőségén is látszik, hogy Hoffmann inkább a képzelet oldaláról közelíti meg az eseményt. Hja, mire jó, ha az ember bele tud mászni a cselekménybe... csak a pite kedvéért végigtrappolom néha hétvégenként *Az arany virágcserepet*.

Megcsóváltam a fejemet.

- Szóval, ha belegondolsz, ugyanarról a világról van szó, ugyanolyan tanulságokkal, ugyanolyan éles társadalomkritikával, és mégis, amit Hoffmann boszorkányokkal, kígyókkal, túlvilággal és elképzelhetetlenül finom almás pitével ír le, azt Stendhal sokkal valóságghűbben próbálja elmondani. Mint már említettük, Julien Sorel alakját félig-meddig magáról mintázta, és az ő teljesen valószerű karriervágyán keresztül mutatja be az akkori társadalom erényeit és hibáit, nos, ha meggondolom, inkább a hibáit. Ha figyelmesen olvasod a regényt, meglátod, hogy Julien Sorel nem csak magának

köszönheti a bukását, hanem a társadalomnak. Magától senki sem lesz szent, mondja Stendhal, és ha egy naiv, érzelmekkel és eszményekkel és rajongással teli ifjú hirtelen egy képmutató társadalomban találja magát, ahol csak az érvényesül, aki törtet, és mindenkin átlép; nos, akkor ez a kezdetben naiv, érzelmekkel és eszményekkel és rajongással teli ifjú rövidesen egy hidegvérű, számító, mindenkin átgázoló gonosztevő lesz, aki végül a bitófán végzi.

Itt meg kellett állnia, hogy levegőt vegyen, és én, kihasználva a pillanatnyi szünetet, hozzáfűztem a magam észrevételeit a gondolatmenethez.

- Ló, én nem olvastam el rendesen a könyvet...

- Az látszik...

- ...de amit most mondtál, abból feltűnt valami. Abban a társadalomban, amit Stendhal kritizál, mindenkinek csak egy esélye van, és ha egyszer is megbotlik, nincs megállás lefelé, a többiek kíméletlenül átgázolnak rajta. De a társadalom, amennyire én látom, nem így működik... szóval pozitívizmus ide vagy oda, ez bizony elég negatív világkép.

- Bizony – bólintott Ló –, a romantika és a realizmus egymásba fonódik. Nem lehet őket elkülöníteni, Stendhalnál pedig különösen nem: néha bizony kissé romantikus jelleget ölt a történet. Már a jéghegyes példánál is: előfordulhat ugyan, hogy ilyesmi történik, de Stendhal azt sugallja, hogy a hatalmas bukás törvényszerű. Ez pedig, mint ahogyan az ő saját dombocska-életműve is mutatja, nem igaz.

Elégedetten hátradőltem a széken, és a kész fogalmazás-tervezetet néztem.

- Kösz, Ló – mondtam. - És ki tudja, lehet, hogy elolvasom a regényt teljes egészében.

Ló biccentett.

Aztán fogta a tollamat, megfordította a lapot, és odafirkantotta a védjegyet:

„*Segítettem. Fehér Ló*”